

Крізь заборони і мовчання: згадки про творчість Тараса Шевченка у період його заслання

Н. О. Бондарєва

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: kika_7@ukr.net

Paper received 12.04.17; Accepted for publication 18.04.17.

Анотація: Стаття присвячена розгляду критичної рецепції творчості Шевченка в період його заслання (1847–1857), що становить згідно з нашою гіпотезою цілісний текст, який відбиває всі особливості сприйняття українського поета в цей час, зокрема непоодинокі деформації цілісного образу митця.

Ключові слова: критика, відгук, згадки, цензура.

Із появою друком двотомного коментованого зведення матеріалів «Тарас Шевченко в критиці» [5; 6] дедалі більшої актуальності набуває необхідність всебічного осмислення динаміки критичної рецепції творчості поета в різні періоди, що є наступним етапом дослідження після реєстрації і нагромадження текстів. Назване видання охоплює критику прижиттєву та проміжок від смерті митця до кінця 1861 р. Очевидною є потреба селективного підходу до републікації матеріалів пізнішого часу – принаймні до кінця XIX ст. Зрозуміло, упорядникам доведеться відмовитися від принципу повноти добору, адже після смерті Шевченка кількість різного роду відгуків, спогадів, досліджень зростала в геометричній прогресії.

Закономірно, що одним із найбільш перспективним для детального дослідження видається період прижиттєвої рецепції, якому присвячено чимало розвідок. Науковці переважно зосереджувалися на відгуках про «Кобзар» 1840 р. (див., приміром [1]), про інші окремі Шевченкові видання різного часу [2; 3] тощо. Однак поза увагою опинився не менш важливий десятирічний період заслання Шевченка – від моменту арешту поета у справі Кирило-Мефодіївського братства (5 квітня 1847 р.) до його виїзду з Новопетровського укріплення (2 серпня 1857 р.). Ясна річ, ці дати доволі умовні, адже перше розпорядження про вилучення з продажу книжок авторства Шевченка, П. Куліша і М. Костомарова з'явилося 30 травня 1847 р. як окремий пункт доповіді начальника Третього відділу О. Орлова Миколі I про Кирило-Мефодіївське братство, яку цар і затвердив (див. [4, с. 70]). Далі цю заборону було доведено до відома чиновників по нижчих інстанціях, з'явилося розпорядження міністра народної освіти С. Уварова про заборону перевидань «Кобзаря» тощо (див. офіційне листування з цього приводу [7, с. 134–142, 148]). Показовим у цьому відношенні стало розпорядження від 8 липня 1847 р. голови Петербурзького цензурного комітету М. Мусіна-Пушкіна цензоріві О. Нікітенку про заборону друкувати оголошення про твори Шевченка [7, с. 150], вказівка очільника цензурного комітету виникла у зв'язку з тим, що газета «Санктпетербургские ведомости» 27 червня 1847 р. вмістила повідомлення про продаж у книгарні І. Лисенкова книжки Шевченка «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки». Як наслідок – ім'я поета майже цілком зникає з підцензурного друку в царській Росії. Тим більшого значення для дослідників набувають нечисленні (подекуди завуальовані) згадки про Шевченка в Росії, а також за кордоном. Всього за вказаний період відомо 25 текстів, у яких так чи так ідеться про українського поета і його творчість (підраховано за виданням [5]).

Варто розмежувати вимушено непрямі, замасковані згадки про Шевченка в російській періодиці та неповні, подекуди недостовірні за браком відомостей – у закордонній, до якої доводиться віднести українську пресу Галичини. Між цими двома групами відгуків просте-

жуються виразні відмінності, про що далі. Водночас критична рецепція творчості Шевченка в період його заслання становить згідно з нашою робочою гіпотезою цілісний текст, який відбиває всі особливості сприйняття українського поета в цей час, зокрема непоодинокі деформації цілісного образу митця.

Е. Хоецький у «Порівняльному нарисі слов'янських мов та наріч», опублікованому в паризькому двотижневнику «Revue indépendante» (1847, т. 10) у частині статті, присвяченій українській мові, згадав Шевченка: «У наші дні кілька місцевих письменників, натхнених любов'ю до материнської мови, почали друкувати поезії, повісті й інші літературні твори, писані чистим, мелодійним і правильним народним наріччям. Першим подав приклад Котляревський, який окрім кількох пісень і балад так по-простонародному й так дотепно перелицював “Енеїду”; його слідами пішли й надрукували кілька ліричних поезій Павловський, Шевченко, Могила, Ганка й інші» [5, с. 653]. Шевченко потрапив тут у ледь не випадковий перелік із чотирьох імен: О. Павловський – автор «Граматики малоросійського наречія», а В. Ганка – чеський філолог і поет. Лише Могила – справді український поет-романтик Амвросій Меглинський.

О. Терещенко у першій частині своєї праці «Быт русского народа» (СПб., 1848) зацітував рядки 973–1004 з поеми «Гайдамаки», назвавши її автора і видання 1841 р. [5, с. 189–190]. Справа пояснюється в цьому випадку тим, що цензурний дозвіл на книжку було отримано ще 7 березня 1846 р., тобто до арешту поета і відповідних офіційних заборон. Терещенко, хоч і виокремлює «Малоросію», проте відносить її до Росії, адже в підцензурному друці і не могло бути інакше.

Вирізняються на цьому тлі згадки про Шевченка у польській еміграційній пресі. Ф. Духінський у статті «Переяславська угода», опублікованій у паризькій польськомовній газеті «Trzeci maj» 18 березня 1848 р., серед жертв переслідувань царського уряду називає Шевченка і П. Куліша – викладачів Київського університету [5, с. 192]. Куліш не викладав в Університеті св. Володимира, натомість Шевченка справді затвердили вчителем малювання в лютому 1847 р., але через арешт він не встиг розпочати викладацьку діяльність, згодом його було звільнено з посади. На Захід діставалася викривлена і неповна інформація про справу учасників Кирило-Мефодіївського братства, адже жодних офіційних повідомлень із цього приводу так і не з'явилося – дописувачі вільної преси муслили жититися туманними чутками.

Яскравим прикладом тенденційності польських авторів видається пасаж про кирило-мефодіївських братчиків у розлогіій статті К. Падуха в польському часопису «Postę» (1848, 4 травня, № 8), що виходив у Львові. Автор наголошує на тому, що Шевченко – людина з народу, він походив із «польської України», розпочав свою діяльність у Києві, його кредо була незалежна

Русь, шаблем до якої йому нібито уявлялася спершу федерація з Польщею. Буцімто саме наміри Шевченка і Куліша відколотися Русь від Московії найбільше вжахнули Миколу I, який відразу втратив симпатії до слов'янофільства [6, с. 553–554] (Покликаємося на додатки до другого тому зведення «Тарас Шевченко в критиці», позаяк у першому томі фрагмент статті подано не за першодруком.) Падух хибно трактує програму Кирило-Мефодіївського братства, вочевидь, йому невідомо. Братчики ніколи не ставили за мету федерацію саме з Польщею, йшлося про утворення федерації рівноправних слов'янських держав. Водночас симптоматичним є приписування Шевченкові більш радикальних поглядів, ніж у нього вони були насправді.

Тижневик «Дневник руський» (орган пропольського Руського Собору) у 1848 р. у двох подачах анонімної статті «Слово о Руси і єї становищі политическим» (6/18 жовтня, № 8; 13/25 жовтня, № 9; її переважно атрибуують Ф. Гарасевичу) писав і про Шевченка. Автор статті називає поета мучеником справи руської вольності. У художній його творчості відзначає гармонійне поєднання глибокого знання людського серця, ліричності з іронією і майстерним володінням рідною мовою. Шевченкові твори, які підносять народний дух, акцентує дописувач, набули надвичайної популярності в Україні. Саме творчість поета дає підстави автору статті висловлювати впевненість у тому, що «руська» мова має майбутнє, «народ руський» буде вільний і незалежний і зрештою скине московське ярмо [5, с. 196]. У продовженні публікації в наступному номері (підписаної ініціалами «Ф. Н.», які, власне, і дають матеріал для атрибуції) згадано «muczenyukow narodnoi sprawy Szewczefika, Kostomarewa, Kulisza» [5, с. 196] з виразним натяком на їх покарання царським урядом. Аналізована стаття мала більше поширення завдяки кільком передрукам чеською мовою: у празькій газеті «Lípa slovanská» (1848, № 17) та моравській «Týdenník, listy pouučné a zábavné» (1848, 21 грудня, № 51).

За браком Шевченкових видань на Галичині непоодинокими були й фактичні помилки у публікаціях львівської преси. Скажімо, І. Вагилевич у незакінченому через закриття газети нарисі історії української літератури («Дневник руський», 1848, № 5, 6, 9) стверджував, що «Кобзар» 1840 р. вийшов під титулом «Чигиринський Кобзар», перекутив назву видання «Гамалі» (втім, можливо, це друкарська помилка, яких чимало у публікації) тощо [5, с. 199]. Він повідомляв читачів газети про існування неопублікованої поеми «Кавказ». Навіть ця обмежена і не завжди точна інформація про Шевченка була надзвичайно цінною для Галичини, позбавленої прямих культурних контактів із підросійською Україною.

В умовах жорсткого цензурного контролю в Росії окремим письменникам, однак, вдавалося у своїх творах цитувати Шевченкову поезію, не називаючи автора. Приміром, О. Кузьміч в «украинском предании» «Последние потомки гайдамака» («Библиотека для чтения», 1849, т. ХСV, червень) цитує поеми «Тарасова ніч» і «Гайдамаки» [5, с. 203–204, 208], легковпізнавані для обізнаного читача. Журнал «Современник» (1849, т. XVI, липень) негативно оцінив твір Кузьміча, зауваживши, що «самый образ кобзаря, рассказывающего это предание, который, как объясняет автор, сильно заинтересовал его, очень напоминает поэтическое олицетворение народного певца Малороссии в поэме, известной под заглавием “Кобзарь”» [5, с. 209], тобто нагадав про Шевченкову збірку, що було доволі сміливим вчинком для того часу.

У одній із перших мовознавчих праць, присвячених опису діалектних відмінностей української мови [5,

с. 659], – нарисі Я. Головацького «Розправа о язичі южнорускім і єго нариччях» Шевченка названо в ряду тих письменників, що услід за І. Котляревським писали українською мовою на народній основі [5, с. 211].

І. Терлецький у книжці «Słowo Rusina ku wszęj braci szczępu słowiańskiego o rzeczach słowiańskich» (Париж, 1849), у відповідному місці базованій на вже згадуваній публікації Ф. Духінського, серед іншого відзначив надзвичайно суворе покарання царським урядом кирило-мефодіївських братчиків – до вічної каторги і солдатицини [5, с. 211], що, зрозуміло, не зовсім відповідає дійсності, бо у солдати безстроково було віддано лише Шевченка. Отже, доля братчиків надзвичайно цікавила поляків на еміграції.

Прислухатися до «громкого» Шевченка, якщо хочемо «узброїтися в кріпость», закликав у своїй промові М. Устиянович 1850 р. [5, с. 216], що свідчить про широке використання імені Шевченка у полеміці з приводу різних політичних і культурних подій у Галичині.

У фрагменті повісті О. Дружиніна та інших «Сантиментальное путешествие Ивана Чернокужничкова по петербургским дачам» («Современник», 1850, т. XXII, № 8) жартівливо використано цитату з негативно сприйнятої російською критикою свого часу поеми Шевченка «Тризна» [5, с. 218]. Втім, важко погодитися з коментатором М. Назаренком у тому, що це парафраз [5, с. 661], адже у повісті читаємо: «О, если б мог я шар земной / Схватить озлобленной рукой, – / Схватить... измять и бросить в ад!.. / Я был бы счастлив... был бы рад!...». Тоді як в оригіналі: «О, если б мог он шар земной / Схватить озлобленной рукой, / Со всеми гадами земными; / Схватить, измять и бросить в ад!.. / Он был бы счастлив, был бы рад» [8, с. 242, рядки 114–118], тобто «он» оригіналу замінено на «я» та опущено рядок 116. Тим більше хибною вважаємо кваліфікацію В. Смілянською наведених у повісті рядків як «пародії» [8, с. 690], що є явним непорозумінням. Здавалося б, невдала і всіма забута поема збереглася у пам'яті творців повісті – відповідний уривок використано через шість років після появи друком Шевченкового твору.

За 1851 р. відома лише одна згадка про Шевченка – у статті Т. Лисяка «Справи народній» («Вістник для русинів Австрійської держави», 1851, 7/19 квітня, № 42). Публіцист називає Шевченкове ім'я в довгому переліку «надніпровських синів», чії твори свідчать, що мова «галицького народу» така сама, що й підросійських українців. Для Т. Лисяка це стає аргументом проти використання так званого язичія в галицькій пресі [5, с. 219]. Далі аж до 1855 р. жодних згадок про поета в друці немає.

Завуальоване нагадування про Шевченка у 1855 р. стало можливим, мабуть, завдяки несподіваній смерті Миколи I у лютому того року. У номері «Москвитянина», який дістав цензурний дозвіл 31 березня, М. Погодін, відгукуючись про збірку «Що було на серці» О. Афанасєва-Чужбинського, мимохідь багатозначно зауважив: «...в ней столько теплоты, свежести и самобытных красок, как мы давно уже не встречали этого в украинских изданиях, со времен “Гайдамаков” и “Приказок” Гребенки» [5, с. 220]. Тобто задовго до офіційного скасування заборон Погодін нагадав про Шевченка, якого свого часу через посередників навіть намагався залучити до співпраці із журналом.

Парафраз рядка 157 неопублікованого на той час Шевченкового послання «І мертвим, і живим...» («Чії сини? яких батьків?») містить рецензія М. Чернишевського («Современник», 1855, т. LI, № 6) на п'єсу Н. Кукольника «Азовское сидение»:

«...черноморцы, своими подвигами показывают “каких отцов они дети”, какие предания завещаны им отцами...» [5, с. 221]. Імені Шевченка прямо не названо і в рецензії Чернишевського («Современник», 1856, т. LV, № 1) на книжку Г. Данилевського «Основьяненко» (1856), проте зрозуміло, що йдеться саме про українського поета: «А что касается до значения Основьяненка в ряду авторов, писавших на малороссийском наречии, мы сказали бы, что не заслуживает внимания малорусская литература, если Основьяненко может в ней считаться, сравнительно с другими, хорошим писателем. Но, к счастью, это вовсе не так: малорусская литература имела писателей, действительно замечательных, людей, которые занимают высокое место в русской литературе, и занимали б его и тогда, если бы писали и на обыкновенном литературном языке...» [5, с. 663]. Тобто критик розраховував на свого роду посвячених читачів.

В інший спосіб приховав ім'я Шевченка Г. Данилевський у щойно названій публікації. У передруку листа Є. Гребінки до Г. Основ'яненка від 18 листопада 1838 р. дослідник згадав засланця, зашифрувавши його криптонімом: «А ще тут є у мене один земляк Ш***о, що то за завзятий писать вірші, то нехай йому сей та той!» [5, с. 222]. У мемуарній публікації А. Мокрицького про К. Брюллова («Отечественные записки», 1855, т. СП, кн. 12) так само з цензурних міркувань Шевченка не згадано, проте описано обставини створення портрета В. Жуковського, призначеного, як відомо, для розіграшу в лотерею задля викупу Шевченка з кріпацтва.

В англomовному трактаті В. Красінського «Польське питання й панславизм» («The Polish Question and Pan Slavism», Лондон, 1855) у примітці зауважено, що кілька років тому молодий український селянин Шевченко мав нагоду здобути вищу освіту. Він склав кілька пронизаних патріотизмом віршів народною мовою, які стали дуже популярними. За наказом уряду його віддали в солдати і відправили до полку в Сибір [5, с. 225]. Очевидно, автор користувався непевними чутками, чим і зумовлено його неточність.

Натяки на Шевченка містяться й у газетному відгуку О. Котляревського («Московские ведомости», 1856, 5 квітня, № 41) на згадану вже працю Данилевського про Основ'яненка. Дописувач газети, маючи на увазі Шевченка, перифрастично називає його автором «Дум» і балади «Утоплена» [5, с. 230], а в іншому місці зауважує, що поезія автора «Дум» «пришлась так по сердцу украинцам» [5, с. 231]. У розгляді історико-літературного процесу критики, зрозуміло, не могли обійтися без апеляцій до постаті Шевченка і без зіставлення з його творчістю, тому цензурні перепони суттєво ускладнювали роботу дослідників літератури.

З різночитаннями та без останніх чотирьох рядків наведено Шевченкову поезію «Заворожи мені, волхве...» у публікації твору Г. Кушельова-Безбородка «Сказочник. Отрывок из путевых записок Грицки Григоренко» («Пантеон», 1856, № 6). У примітці до вірша лише зазначено: «Стихи одного из малороссийских поэтов» [5, с. 233].

До містифікації був змушений удатися П. Куліш, щоб вмістити поему «Наймичка» у другому томі «Записок о Южной Руси» (СПб., 1857). У преамбулі до публікації він описує вигадану історію з альбомом «какой-то уединенной мечтательницы», у якому нібито знайшов «поэму, о которой до сих пор не слышал ни от кого ни слова». Куліш застерігається: «Имя автора на ней не означено, и я даже не знаю, кто бы мог быть ее автором» [5, с. 235]. Далі критик коротко аналізує тематику та художньо-стильові особливості твору: «Со-

держание ее очень просто и не похоже на вымысел, но изящество формы обнаруживает в ней творчество высшего разряда. Живопись природы и нравов малороссийских возведена здесь до изумительной точности и вместе с тем свободы, в которой искусство заметно только для опытного глаза. Наивное и трогательное положено автором в основу поэмы, и в этом отношении я не знаю ничего совершеннее ни в одной европейской литературе. Что касается до языка, то призываю в свидетели людей, изучавших народные украинские песни: здесь он блещет всею свежестью и горит всеми красками, какие только мы встречаем в наших лучших песнях, изображающих семейный быт, материнские чувства и умиленное благочестие народа» [5, с. 235–236]. Це ледь не унікальний для періоду 1847–1857 рр. приклад естетичної оцінки Шевченкової творчості. Куліш логічно зіставляє поему з творами європейських літератур і не знаходить аналогії. Це зовсім не гіпербола і не риторичний прийом, а цілком свідомо настановна критика на порівняння українських творів зі зразками світового письменства. Куліш знову повертається до проблеми авторства, намагаючись відвести будь-які підозри від Шевченка: «И такое произведение скрывается, может быть в единственном списке, в тетради какой-то хуторской барышни! И сам его автор, может быть, уже не существует; может быть, мы уже не услышим других его звуков, других его задушевных мотивов!» [5, с. 236].

Після початку царювання Олександра II помітно збільшується частотність згадувань Шевченка. Наприклад, П. Лебедев опублікував у газеті «Русский инвалид» (1857, 17 березня, № 61) вірш «Заворожи мені, волхве...», високо його оцінивши: «...стихотворение можно, по справедливости, назвать новым перлом нашей народной поэзии» [5, с. 236]. Водночас він не називає автора.

В очікуванні повернення поета із заслання у Петербурзі проводилися окремі заходи для збору коштів для нього. Скажімо, про виставу в Академії мистецтв на користь Шевченка П. Шпилевський повідомляв у такий спосіб: «...в то время, когда в некоторых домах петербургских давались пиесы одни французские, в Академии художеств дано два спектакля из русских пиес: французская же пиеса вошла как дополнение. Такою прекрасною и вполне благородною мыслью мы обязаны известной покровительнице русских талантов, супруге г. вице-президента Академии художеств, графине Н. И. Толстой. Эта мысль тем более заслуживает признательность и высокое уважение, что она возродилась под влиянием искреннего желания оказать помощь и доставить средства возвратиться в Петербург из дальних сторон бедному русскому поэту, которого судьба некоторое время разлучала с нами». Курсив тут, за задумом автора замітки, несе особливе смислове навантаження, приховуючи непідцензурну інформацію.

Кулішеві оцінки Шевченкової поеми «Наймичка» не залишилися без уваги. У рецензії на другий том «Записок о Южной Руси» («Современник», 1857, т. LXIII, травень) О. Пипін солідаризувався з Кулішем в оцінці твору, проте висловив ряд зауваг видавцеві: «Поэма действительно хороша; теплота чувства, разлитая в стихотворении, легкость и разнообразие оригинального стиха напомним, конечно, любителям малорусской поэзии другие прекрасные произведения, с которыми “Наймичка”, по нашему мнению, может быть поставлена совершенно на ряду. Не беремса судить о живописи малорусской природы и нравов, которая в самом деле может отличаться первостепенными достоинствами, но неужели г. Кулиш, вероятно довольно знакомый

с европейскими литературами, не нашел в них ничего равного "Наймичке" по наивности и трогательности содержания? Личный вкус, конечно, доходит и до более вопиющих странностей, но зачем по капризу личного вкуса взводить напраслину на все европейские литературы, будто бы слабые в изображении наивного и трогательного?» [5, с. 242]. Заради справедливості треба сказати, що досі в європейських літературах не знайдено прямої аналогії фабулі Шевченкової «Наймички», проте Пипін, можливо, мав рацію, коли говорив, що в зображенні «наивного и трогательного» навряд чи європейське письменство було слабким. Публікація «Наймички» спричинилася до невеликої полеміки, що стало ознакою поступового повернення творчості Шевченка в активний літературний обіг.

Отже, згадки про Шевченка в закордонній, в тому числі галицькій, пресі ґрунтувалися переважно на недостовірних відомостях, проте слугували важливим джерелом для ознайомлення з постаттю поета. Перспективними вважаємо подальші ретельні пошуки публікацій, у яких так чи так ідеться про Шевченка, передовсім у польській, англійській, французькій, а також німецькій періодиці. Зарано вважати цей матеріал вицерпанним. Ледь не цілковиту мовчанку щодо Шевченка в російській пресі у період «похмурого семиріччя»

(1848–1855) було прорвано зі смертю Миколи І, коли суттєво послабився цензурний тиск. У той чи інший спосіб критики формально хоч і дотримувалися заборони, проте прагнули нагадати про засланого поета бодай натяками. Семантична значущість цих прихованих від необізнаного читача згадок суттєва вища, ніж розлогих статей пізнішого часу. Вкрай обмежено публікувалися Шевченкові твори. Власне, повноцінними публікаціями можна вважати хіба що оприлюднення «Наймички» та поезії «Заворожи мені, волхве...» – в обох випадках без вказівки на автора. У багатьох друкованих згадках про Шевченка акцент зроблено на його мучеництві, тоді як творчу іпостась відсунуто на другий план. Така закономірність рецепції зберігалася тривалий час після повернення поета із заслання і навіть після його смерті, адже ані критика, ані широкі кола читачів не могли скласти адекватного уявлення про масштаб його творчої особистості, позаяк спиралися у своїх оцінках тільки на підцензурні публікації творів, які аж ніяк не відображали всього діапазону доробку митця. Таким чином, в аналізований період усі друковані згадки про Шевченка, цитати і ремінісценції з його творів, натяки на нього становлять свого роду гетерогенну цілість, яка унеможливила зникнення пам'яті про митця цілком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Л. Естетичний та політичний феномен Шевченкового «Кобзаря» 1840 року: Долання стереотипів // Тарас Шевченко і народна культура: Зб. праць Міжнар. 35-ї наук. шевченк. конф.: У 2 кн. – Черкаси: Брама-Україна, 2004. – Кн. 1. – С. 182-190.
2. Боронь О. Російська критика 1840-х років про поему Шевченка «Гризна» // Шевченкознавчі студії. Зб. наук. праць / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – Вип. 14. – С. 264-271.
3. Боронь О. Поема Тараса Шевченка «Гамалія» в оцінці російської критики (1844 рік) // Тарас Шевченко і сьогодні. Матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Сімферополь, 2012. – С. 58-62.
4. Кирило-Методіївське товариство: У 3 т. / Упоряд. М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко. – К.: Наукова думка, 1990. – Т. 1. – 544 с.
5. Тарас Шевченко в критиці. – К.: Критика, 2013. – Т. I: Прижиттєва критика (1839–1861) / Заг. ред. Г. Грабовича; упоряд. О. Бороня і М. Назаренка; комент. О. Бороня, С. Захаркіна, М. Назаренка, О. Федорука. – LX+804 с.
6. Тарас Шевченко в критиці. – К.: Критика, 2016. – Т. II: Посмертна критика (1861) / Заг. ред. Г. Грабовича; упоряд. О. Бороня і М. Назаренка; комент. О. Бороня, М. Назаренка, О. Федорука. – L+806 с.
7. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814–1861 / За ред. Є. П. Кирилюка. – К.: Вища школа, 1982. – 432 с.
8. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837–1847. – 781 с.

REFERENCES

1. Bondar, L. Aesthetic and political phenomenon Shevchenko's "Kobzar" 1840: Overcome stereotypes // Taras Shevchenko and folk culture: Coll. of the international works of 35th Science Shevchenko's Conf.: In 2 books. – Cherkasy: Brama – Ukraine, 2004 – Book 1. – P. 182–190.
2. Boron, O. Russian criticism of the 1840s of Shevchenko's poem "Funeral Feast" // Shevchenkoznavchi studio. Coll. Science articles / Taras Shevchenko National University of Kyiv. – K., 2011. – Vol. 14. – P. 264–271.
3. Boron, O. Taras Shevchenko's Poem "Gamaliya" in evaluating of Russian criticism (1844) // Taras Shevchenko and Present. Materials of the Second All-Ukrainian scientific-practical conference. – Simferopol, 2012. – P. 58–62.
4. Cyril and Methodius: In 3 Vol. / Compiler Butych, M. I.; Hlyz, I. I.; Franco, A. – K.: Naukova Dumka, 1990. – T. 1. – 544 p.
5. Taras Shevchenko in criticism. – K.: Krytyka, 2013. – Vol I: Lifetime critic (1839-1861) / Common Ed. Hrabovych, G.; compiler Boron, O. and Nazarenko, M.; komenty Boron, O., Zakharkin, S., Nazarenko, M., Fedoruk, A. – LX + 804 p.
6. Taras Shevchenko in criticism. – K.: Krytyka, 2016 – Vol II: Posthumous criticism (1861) / Common Ed. Hrabovych, G.; compiler Boron, O. and Nazarenko, M.; komenty Boron, O., Nazarenko, M., Fedoruk, A. – L + 806 p.
7. Taras Shevchenko. The documents and materials for the biography. 1814-1861 / Ed. EP Kirilyuk. - K.: High School, 1982. - 432 p.
8. Shevchenko, T. H. Complete Works: in 12 vols. – K.: Naukova Dumka, 2001. - Vol. 1: Poetry 1837–1847. – 781 p.

Through bans and silence: references to the works of Taras Shevchenko during his exile

N. Bondarieva

Abstract. The article examines the critical reception of Shevchenko's works during the period of his exile (1847-1857), which, according to our thesis, is an integral text, reflecting all aspects of the perspectives of the Ukrainian poet at this time and in particular the separate defects of the artist's integral character.

Keywords: Criticism, recall, references, censorship.

Сквозь запреты и молчание: упоминания о творчестве Тараса Шевченко в период его ссылки

Н. А. Бондарева

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению критической рецепции творчества Шевченко в период его ссылки (1847-1857), что является, согласно нашей гипотезе, целостным текстом, отражающим все особенности восприятия украинского поэта в это время, в частности отдельные деформации целостного образа художника.

Ключевые слова: критика, отзыв, упоминания, цензура.